

<https://helda.helsinki.fi>

Uutta kipinää informaatiolukutaidon opetukseen

Syvälähti, Kati

2014

Syvälähti , K & Paavolainen , M 2014 , ' Uutta kipinää informaatiolukutaidon opetukseen ' ,
Signum , Vuosikerta. 2014 , Nro 1 , Sivut 13-18 . <
<http://ojs.tsv.fi/index.php/signum/article/view/41398/10570> >

<http://hdl.handle.net/10138/298767>

cc_by_nc_sa
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Uutta kipinää informaatiolukutaidon opetukseen

Kati Syvälahti & Maija Paavolainen

Onko informaatiolukutaidon käsitteellä annettavaa 2010-luvun kirjaston opetuksen arkeen? Mitä informaatiolukutaito antaa opiskelijoille? Vievätkö kirjastojen supistuvat resurssit ja Y-sukupolven netin käytön taidot pohjaa opetukselta? Yritämme vastata haasteeseen kertomalla omista ratkaisuistamme IL opetuksessa Helsingin yliopiston kahden tiedekunnan osalta ja samalla tuomme tuliaisina ajatuksia ensimmäisestä ECIL –konferenssista (European Conference on Information Literacy), joka järjestettiin lokakuussa Istanbulissa.

Informaatiolukutaidon opetuksen haasteet 2010-luvulla

Kirjaston tarjoaman opetuksen profiilin nostaminen samalle viivalle yliopiston tarjoaman opetuksen kanssa sai aivan uutta potkua 2000-luvun alussa, kun informaatiolukutaidon käsite (information literacy) rantautui Suomeen. Ajatus informaatiolukutaidon opetuksen integroimisesta oppiaineiden opetukseen innosti kokeilemaan yhteistyötä yliopisto-opettajien ja tiedekuntien kanssa eri tavoin.

Kirjastonkäytön koulutuksella on pitkät perinteet Suomen yliopistokirjastoissa. Ensimmäisiä koulutuksia kirjaston käyttöön on tarjottu yliopistolaisille jo 1970-luvulla. Kirjastojen niukkevat resurssit pakottavat kuitenkin miettimään informaatiolukutaidon opetuksen tulevaisuutta.

Opetuksesta on opiskelijoille hyötyä vain, jos sen sisällöt ja toteutustavat seuraavat aikaansa. Lähdimme hakemaan uusia ideoita viime vuoden lokakuussa järjestetystä ECIL-konferenssista Istanbulista. Samalla haluamme kertoa omista ratkaisuistamme opetuksen toteutuksessa.

Tietoinen oppiminen

ECIL-konferenssin toinen pääpuhujista oli *Christine Bruce* Australiasta. Bruce korosti esityksessään ihmisten omaa kokemusta informaatiolukutaidosta. Hän on halunnut siirtyä tekstimuotoi-

sen tiedon hakemisen tutkimisesta tarkastelemaan kokemusta informaatiosta ja vuorovaikutusta sen kanssa. Informaatiolukutaidon sijasta voidaan puhua tietoisesta oppimisesta ”informed learning”. Käsitteessä oppiminen näyttäytyy suhteena informaatioon ja informaation omaehtoisena käyttämisenä: ”Informed learning is using information, creatively and reflectively, in order to learn.”

Bruce'n tulkinta informaatiolukutaidosta tulee lähelle ajatusta konstruktivistisesta oppimiskäsityksestä. Myös *John Biggsin* yliopistopedagogiset näkemykset nojaavat konstruktiiiviseen oppimiskäsitykseen, jossa oppija nähdään aktiivisena toimijana, joka rakentaa uutta tietoa aikaisempaan osaamiseen perustuen.

Seuraavaksi kerromme lyhyesti kuinka Biggsin mallia voi hyödyntää IL-opetuksen suunnittelussa ja minkälaisia IL-opetuksen ratkaisuja olemme tehneet kahden tiedekunnan osalta.

Linjakas opetus

Tiedonhankinnan opetuksen huolellinen valmistelu antaa varmuutta opetustilanteessa. Opetuksen suunnittelun lähtökohtana toimii erinomaisesti John Biggsin 3P-malli (The 3P model of teaching and learning). Linjakkaassa opetuksessa kaikki opetuksen osa-alueet ovat johdonmukaisessa suhteessa toisiinsa. Linjakas suunnittelu pyrkii sellaisen opintojakson luomiseen, jossa ta-



Kuva 2. 3P-mallin keskeiset elementit (Syvälahti & Paavolainen, 2013)

voitteet, sisällöt, menetelmät ja arviointi tähtäävät kaikki yhdessä opiskelijoiden mahdollisimman hyvään oppimiseen. 3P-malli muodostuu kolmesta eri vaiheesta, joita ovat oppimista ennakoivat tekijät (presage), oppimisprosessiin liittyvät tekijät (process), ja oppimistuloksiin liittyvät tekijät (product). (Biggs 2003, 19.)

Opiskelijan näkökulmasta katsottuna oppimiseen ja opetukseen liittyviä ennakoivia tekijöitä (presage) ovat muun muassa motivaatio ja ennakkotieto (prior knowledge). Opettajan ennakoivat tekijät liittyvät muun muassa opetuksen sisältöihin, ilmapiiriin, oppimistavoitteisiin, opetusmenetelmiin ja arviointiin. Prosessin aikana oppimistoiminnot (learning-focused activities) voivat olla pinta (surface) - tai syväsuuntautuneita (deep). Nämä kaikki eri tekijät vaikuttavat oppijan oppimistuloksiin (product). (Biggs 2003, 19.)

Tiedonhankinnan opetusta tuleville juristeille ja humanisteille

Oma konferenssiesityksemme Exploring Possibilities in Bachelor Level Information Literacy Teaching. (ECIL, Best Practices) käsitteli kandidivaiheen pakollisen ja opintopisteellisen IL -opetuksen järjestämistä humanistisen ja oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijoille. Tutustumalla aiempaan tutkimukseen pääsimme vertailemaan kahden erilaisen tieteenalan toisistaan poikkeavia tiedonhankintakäytäntöjä.

Valitsimme konferenssin esityksen aiheeksi kandidivaiheen tiedonhankinnan opetuksen, koska se on tärkeä vaihe yliopisto-opiskelijan opinnoissa. Ensimmäinen laaja tieteellinen kirjallinen

tehtävä on hyvä paikka ajoittaa tiedonhankinnan koulutus. Tiedonhankinnan opetuksessa oikea-aikaisuus on tärkeää. Opiskelijat toivovat usein, että opetus olisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa opintoja. Motivaatio opetella tiedonhankintaa on

opiskelijoilla parhaimmillaan, kun tietoa saa etsiä konkreettisesti omasta aiheesta.

Oikeustieteen opiskelijoilla tieto- ja viestintätaitojen jatkokurssi

Oikeustieteellisessä tiedekunnassa aloittaa opintonsa noin 260 opiskelijaa vuodessa. Opiskelijoilla on yksi pääaine ja opinnot suositellaan suorittamaan ”opintoputken” mukaisessa järjestyksessä. Tulevilla juristeilla on hyvä motivaatio opiskella ja suorittaa opintonsa mahdollisimman nopeasti loppuun.

Tiedekunnassa korostetaan tiedonhankinnan taitojen tärkeyttä tulevan juristin työssä.

Tiedonhankinnan tutkimuksissa on huomattu, että juristien työssä korostuu vuorovaikutus ja luottamus kollegoihin tiedonhankinnassa (Kuhlthau & Tama, 2001; Jones, 2008). Oikeustieteessä on pitkät perinteet painettujen aineistojen käytössä. Vähitellen e-aineistot ovat tulleet myös osaksi juristin arkea. Makrin (2009) tekemässä tutkimuksessa nousi esiin, että juristien tiedonhankinnan tyyliä kuvaa aineistojen selailu. Lisäksi juristit toivovat räätälöityjä palveluja eli ”just for me services” (Kuhlthau & Tama, 2001).

Informaatiolukutaidon opetus on toteutettu oikeustieteellisen tiedekunnan opiskelijoille pakollisella tv-t-jatkokurssilla. Kirjasto ja tiedekunta ovat toteuttaneet yhdessä vuodesta 2008 lähtien pakollisen 2 op kurssin, joka järjestetään lukukauden aikana neljä kertaa. Yhdelle kurssille osallistuu 50 - 70 opiskelijaa. Kurssin tiedonhankinnan osuus (1 op) suoritetaan pakollisella luennolla (90 min) ja verkkokurssilla.

Luento järjestetään luentosalissa ja kerralla paikalla on noin 35 opiskelijaa. Lisäksi kirjasto tarjoaa kurssin aikana vapaaehtoisia lähiopetuksia atk-luokassa, jotka tukevat kurssin suorittamista. Kurssin verkkotehtäviä Moodle oppimislustalla tarkistaa 2-4 opettajaa kirjastosta.

Humanistit tiedonhakijoina

Humanistinen tiedekunta on Helsingin yliopiston isoimpia tiedekuntia ja siellä aloittaa vuosittain noin 600 uutta opiskelijaa. Tiedekunnassa opiskellaan 38 pääainetta neljällä suurlaitoksella. Oppiaineissa on perinteisesti paljon vapautta sen suhteen, miten opetus ja opinnot järjestetään. Kirjasto neuvottelee opintopisteellisestä tiedonhankintakurssista erikseen oppiaineiden kanssa ja vain osa niistä on hyväksynyt kurssin osaksi seminaarityöskentelyään.

Humanistien tiedonhaussa on tyypillistä, että he etsivät tietoa artikkelien ja kirjojen lähdeluetteloista. Humanistisen alan tietokannoissa onkin tätä selailua mahdollistavia ominaisuuksia. Monesti ennakkokäsitys humanisteista on, että he suhtautuvat kielteisesti tietotekniikkaa ja uusia työvälineitä kohtaan. Tästä ei kuitenkaan ole erityistä tutkimusnäyttöä. Humanistien vahvuuksina tiedonhankinnassa voidaan pitää aiheen tarkkaa analyysiä ja uutuusseurantaa omien verkostojen kautta. (Head, 2008.)

Humanistit muotoilevat usein tutkimusongelmansa käsittein, joita käytetään tietyn erityisalan keskustelussa, mutta ei tunneta yleisesti. Tiedonhaussa tämä aiheuttaa joskus ongelmia, koska tutkijan omasta näkökulmasta tarkat tieteelliset käsitteet ovat hakujen tekemiseen liian spesifejä. (Buchanan, 2008.) Monen opiskelijan tiedonhakuongelma ratkeaa laajempia hakutermejä valitsemalla.

Opetusta isolle opiskelijajoukolle

Humanistisen tiedekunnan suuri opiskelijamäärä asettaa omat vaatimuksensa kirjaston tarjoamalle tiedonhankinnan opetukselle. Aikaisemmin yliopisto-opettajat tilasivat seminaariryhmilleen

räätelöityjä opetuksia aina samoille viikoille syyslukukauden alussa.

Kirjaston opettajien oli lähes mahdotonta aikatauluttaa työnsä lukukausien ruuhkaisimpina aikoina. Siksi kirjastossa lähdettiin kokeilemaan uutta toteutustapaa, jossa IL-opettajat pystyivät paremmin määrittelemään opetusten ajankohdat ja jakamaan opetusryhmiä tasaisemmin syys- ja kevätlukukaudelle.

Syksystä 2012 alkaen humanistisen tiedekunnan kandidaatin opiskelijat ovat voineet osallistua koko tiedekunnan yhteiselle tiedonhankinnan kurssille kirjastossa. Kirjasto tarjoaa opiskelijoille lähiopetusta (90 min) atk-luokassa ja kurssi avoin myös muille yliopistolaisille. Opintosuorituksen tvt- eli tieto- ja viestintätekniikan opintoihin (1 op) opiskelija saa suorittamalla lisäksi tiedonhankinnan verkkotehtävät oppimisympäristö Moodlessa.

Vapaus valita kurssin ajankohta

Lähiopetus on koko tiedekunnan yhteinen, mutta verkkotehtävät on räätelöity tieteenalakohteisesti. Sekä lähiopetuksessa että verkkotehtävissä opiskelijat etsivät lähteitä oman työnsä aiheesta. Kurssi sopii erityisen hyvin proseminaarin yhteyteen.

Opiskelijat ovat kiittäneet vapautta valita itse kurssin ajankohta. Taitojen syventäminen ja kertaaminen oman tieteenalan kontekstissa verkko-oppimisympäristössä tuntuvat toimivan. Kirjastossa on oltu myös tyytyväisiä uuteen tapaan järjestää tiedonhankinnan koulutus, kun aikataulujen sopiminen on tehty hyvissä ajoin eikä opetuksiin tarvitse valmistautua kiireessä.

Lukuvuonna 2012 - 13 tiedekunnan yhteistä kurssia opetettiin 34 kertaa. Osallistujia oli yhteensä 342, joista noin kolmannes, eli 110 opiskelijaa suoritti opintopisteen. Opettamassa oli 4 opettajaa ja syyslukukaudella 2013 mukana opintopisteellisessä yhdistelmässä mukana olevia oppiaineita on jo 12. Sekä kurssien ryhmämäärä että ryhmien osallistujamäärä on noussut edellisestä syksystä.

Opetuksen sisältö

Molempien tieteenalojen IL opetusten sisältöjen jäsentämisessä hyödynsimme yliopistopedagogiikkakursseilla opittua ydinainesanalyysiä. Koulutuksen sisällön voi jakaa kolmeen luokkaan: ydinainekseen, täydentävään tietämykseen ja erityistietämykseen. Kurssin tärkeimmät asiat kiteytyvät ydinainekseen. (Nevgi ja Lindblom-Ylänne, 2009.)

Kandivaiheen tiedonhankinnan kursseilla pyritään opettamaan seminaarityön tekemisen kanalta keskeiset asiat. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija syventää osaamistaan tiedonhankinnan prosessin vaiheista.

Tavoitteena on, että koulutuksen jälkeen opiskelija tuntee oman alansa keskeiset tietokannat ja osaa toteuttaa niissä hakuja. Opiskelija tietää, mitä viitteidenhallintaohjelmat ovat ja miten niitä voi hyödyntää seminaarityössä. Kurssin aikana opiskelija oppii myös arvioimaan löytämäänsä tietoa.

Uutta kipinää IL-opetukseen

Pedagogisten työkalujen lisäksi intoa kurssien suunnitteluun voi saada haastamalla itsensä kokeilemaan uutta. ECIL konferenssissa *Joost Driesens* (University of Groningen Library) pohdi omassa esityksessään ”From Snoring to Scoring”: Creating a Motivating Classroom Experience in Practice informaatiolukutaidon opetuksen haasteita. Hän suositteli huomion herättämiseksi opettajalle avoimia kysymyksiä IL-opetuksen alussa: ”mitä haluatte että opetan”.

Hän korosti, että opiskelijoiden motivaatio lisääntyy, jos tiedonhakutaidot asetetaan tutkinnon kontekstiin ja niiden tarpeellisuus perustellaan hyvin. Opiskelijoiden tehtävien tulee myös olla riittävän haasteellisia. Hän suositteli kokeilemaan rohkeasti uusia opetusmenetelmiä ja korosti, että hyvin erilaiset opettajat voivat onnistua luokkatilanteessa.

Tutkimuksen mukaan Y-sukupolven (1980 - 1994 syntyneet) opiskelijoiden oppimisessa korostuu visuaalisuus. Kuvat ja värit toimivat op-

pimisen apuna. (Weiler, 2005.) *Carol A. Leibiger* ja *Alan W. Aldrich* (University of South Dakota, Library) pohtivat esityksessään ”I will not be a Tourist in the Land of Images”: Adding the Visual to Information Literacy Instruction visuaalisen lukutaidon tärkeyttä. (Kts. esim. Information Literacy As Metaliteracy (LibGuides) oppaasta <http://libguides.usd.edu/content.php?pid=442252&sid=3621178>.)

IL-opetuksessa on tärkeää huomioida paitsi visuaaliset oppijat myös muut oppimisen tyyliä kuten auditiiviset tai kinesteettiset eli tekemisen kautta oppijat. Kirjaston laatimat itseopiskelumateriaalit verkossa ovat jo 10 vuotta olleet osa korkeakoulujen tiedonhankinnan opetusta. Nykyään jo peruskoululaiset pitävät bloggeja ja lataavat kuvaamiaan videoita itse rakentamilleen sivuille. Verkossa toimitaan arkisesti ja kerrotaan omista kiinnostuksen kohteista.

Tiedonhankinnan opas tehtävänä

Opiskelijoiden taidot verkkoympäristössä kannattaa ottaa huomioon IL-opetuksessa. Motivaatio opetella tiedonhankintaa kasvaa, jos opiskelija saa itse tehdä verkkoon jotakin konkreettista. Tämä auttaa opettajaa huomioimaan myös erilaiset oppimistyyli paremmin.

ECIL -konferenssissa Jessica Long (Miami University Middletown) kertoi esityksessään *If They Build it, They will Use it: Using Google Sites to Improve Student Research Skills* kuinka oli toteuttanut informaatiolukutaidon opetusta verkossa. Opiskelijat laativat itse tiedonhankinnan oppaan verkkoon pala palalta kurssin tehtävien ohjaamana. Ohjelmana oli Google Sites ja mallipohjana oli opettajan tekemä sivusto.

Osia tiedonhankinnan oppaasta jaettiin koko ryhmän kanssa. Opiskelijoiden mielikuvitusta heräteltiin monin tavoin; esimerkiksi heidän piti valita musiikkia kuvaamaan tutkimustehtävänsä aihetta. Opiskelijat olivat innostuneita tehtävästä samalla kun he oppivat tärkeitä asioita tiedonhankinnasta ja verkkotyökaluista.

Palaute on tärkeää koulutusten kehittämisessä ja opettajien työmotivaation ylläpitämisessä.



Kuva 3. Opiskelijoilta saatuja vastauksia ”Tärkein koulutuksessa oppimani asia”

Palautteen merkitys

Koulutuspalautteella on monta roolia. Keräämme palautetta opiskelijoilta kirjaston koulutuksessa kirjallisesti joko opetuksen lopussa tai palautelomake lähetetään opiskelijoille sähköpostilla 2-3 päivää opetuksen jälkeen. Kasvotusten saatu palaute on myös kullan arvoista. Palautelomakkeen kysymyksissä pyrimme korostamaan itsereflektointia. Silloin palautelomake on osa oppimisprosessia ja opiskelija voi pohtia sen avulla mitä on oppinut kurssin aikana.

Informaatiolukutaidon opetuksessa on piirteitä, jotka erottavat sen sekä muusta kirjastotyöstä että perinteisestä opetustyöstä. Ensinnäkin IL-opettajat tapaavat opiskelijat usein vain yhden kerran ja joutuvat käytännössä aina työskentelemään uusien ihmisten kanssa. Toiseksi verrattuna muihin kirjaston asiantuntijatehtäviin IL-opetus on vahvasti aikaan ja paikkaan sidottua.

Opiskelijoiden kanssa on oltava henkilökohtaisesti läsnä juuri silloin, kun opetuksesta ajankohdasta on sovittu. Siksi kokemusten jakaminen kollegojen kanssa, työyhteisöltä saatu arvostus ja opetusmäärien pitäminen kohtuullisina ovat osaltaan avaimia hyvään opetukseen.

Ajanmukaiseen opetukseen

Laadukkaalla IL-opetuksella on yhtymäkohtia kaikkiin kirjaston toimintoihin. Se on oiva tilaisuus viestiä käyttäjille kirjaston tarjoamista palveluista ja aineistoista. Opetustilanteissa saadaan tuntumaa asiakkaiden tarpeisiin ja tehdään näkyväksi kirjaston tekemää työtä.

Artikkelissa olemme rinnastaneet ECIL konferenssin teemoja omassa opetustyön arjessa kohtaamiimme haasteisiin ja tarjonneet ratkaisuksi opetusresurssikysymykseen lähiopetusta ja verkotehtäviä yhdistävää monimuoto-opetusta.

ECIL konferenssi osoitti, että kansainvälinen keskustelu alalla on edelleen vilkasta ja antoisaa. Onkin tärkeää pyrkiä ajanmukaistamaan opetusta riittävästi luopumatta ydinsisällöstä. Tässä kansainvälisten kollegojen kokeilemat hyvät käytännöt ovat erinomainen inspiraatio. Opiskelijoilta ja opettajilta saadun palautteen perusteella informaatiolukutaidon opetuksella on yhä oma tärkeä tehtävänsä yliopiston opetuksessa. 📖

Lähteet

Biggs, J. (2003). *Teaching for Quality Learning at University: What the student does* (2nd ed. ed.). Ballmoor, Buckingham: Society for Research into Higher Education, Open University Press

Buchanan et al. (2005). "Information seeking by Humanities scholars" Research and Advanced Technology for Digital Libraries, Lecture Notes in Computer Science Volume 3652, Springer

Head, A (2008). How do Humanities and Social science Majors conduct academic research? College and Research Libraries, 69, 5, 427-446. Association of College and Research libraries.

Jones, Y. P. (2008). "Just the facts Ma'am?" a contextual approach to the legal information use environment. Retrieved from <http://idea.library.drexel.edu/handle/1860/2837>

Kuhlthau, C. C. & Tama, S. L. (2001). Information search process of lawyers: A call for 'just for me' information services. Journal of Documentation, 57(1), 25-43

Lindblom-Ylänne, S. ja Nevgi, A. (2009). Yliopisto-opettajan käsikirja. WSOYpro, Helsinki.

Makri, S. (2009). A study of lawyers' information behaviour leading to the development of two methods for evaluating electronic resources. Retrieved from <http://eprints.ucl.ac.uk/14729/>

Nevgi, A. ja Lindblom-Ylänne, S. (2009). Opetuksen linjakkuus - suunnittelusta arviointiin. Teoksessa Lindblom-Ylänne, S. ja Nevgi, A. (toim.) Yliopisto-opettajan käsikirja. WSOYpro, Helsinki, 138-155.

Weiler, A. (2005). Information-Seeking Behavior in Generation Y Students: Motivation, Critical Thinking, and Learning Theory. Journal of Academic Librarianship, 31 (1), 46-53. Retrieved from <http://www.science-direct.com/science/article/pii/S0099133304001521>

Tietoa kirjoittajista

*Kati Syvälahti, informaatikko
Keskustakampuksen kirjasto
Helsingin yliopiston kirjasto
email: kati.syvalahti@helsinki.fi*

*Maija Paavolainen, informaatikko
Keskustakampuksen kirjasto
Helsingin yliopiston kirjasto
email: majja.paavolainen@helsinki.fi*